

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 3, Kasım/November 2025]

Sinan YAMAN

<https://orcid.org/0000-0002-6951-3432>

Dr. Öğr.Üyesi

sinan.yaman@gop.edu.tr

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

<https://ror.org/01rpe9k96>

Fen-Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Sarılar Köyü Türkmenlerinin Lakapları Üzerine Ad Bilimsel ve Kültür Dil Bilimsel Bir İnceleme

*An Onomastic and Cultural Linguistic Study on the
Nicknames of the Turcomans of Sarılar Village*

Araştırma Makalesi | *Research Article*

Geliş Tarihi | *Date Received*: 29.05.2025

Kabul Tarihi | *Date Accepted*: 04.10.2025

Yayın Tarihi | *Date Published*: 23.11.2025

Atıf | *Citation*

Yaman, S. (2025). Sarılar Köyü Türkmenlerinin Lakapları Üzerine Ad Bilimsel ve Kültür Dil Bilimsel Bir İnceleme. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9(3), 1930-1948. <https://doi.org/10.34083/akaded.1708970>

Yaman, S. (2025). An Onomastic and Cultural Linguistic Study on the Nicknames of the Turcomans of Sarılar Village. *Journal of Academic Language and Literature*, 9(3), 1930-1948. <https://doi.org/10.34083/akaded.1708970>

Makale Bilgisi | *Article Information*

Değerlendirme <i>Review Reports</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) <i>Double-blind. (Two External Referees)</i>
Etik Beyan <i>Ethics Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study</i>
Etik Kurul Belgesi <i>Ethics Committee Approval</i>	Bu makalenin etik kurul izni, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 26.11.2024 tarih ve 19.33 sayılı kararı ile alınmıştır. / The ethics committee permission of this article was obtained with the decision of Social and Human Sciences Research Ethics Committee dated 26.11.2024 and numbered 19.33.
Etik Bildirim <i>Complaints</i>	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir <i>The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Checks</i>	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright&License</i>	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır <i>Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International</i>

© Sinan YAMAN | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#)

Öz

Ad bilimi, alan yazınında genellikle kişi adları ve yer adları temelinde bir inceleme ortaya koysa da zamanla tüm özel adları kapsamına dâhil etmiştir. Bu inceleme alanlarından biri olan kişi ad bilimi (antroponimi), kişi adlarının ortaya çıkışı ve gelişim süreci üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda lakaplar, ad biliminin öne çıkan araştırma konularından biridir. Lakaplar, başlangıçta halk bilimi disiplini içerisinde incelense de zamanla dil ve kültür etkileşimi neticesinde ortaya çıkan bir fenomen olduğu gözlemlenmiştir. Buna göre lakaplar, dil bilimi, halk bilimi, kültür dil bilimi, budun dil bilimi gibi farklı disiplinler için de bir kaynak oluşturmaktadır. Lakaplar ve ad biliminin diğer inceleme alanları, insanoğlunun dünyayı nasıl algıladığı ve kavramsallaştırdığı hakkında önemli ipuçları vererek bu süreçte dil, düşünce, toplum ve kültür arasındaki etkileşimin yönlerini ortaya koymada yardımcı olur. Buna göre, kişi adları özelinde lakaplar, genellikle ad bilimi çalışma sahası içerisinde görülmektedir ancak ortaya çıkan verilerin temel kaynağının toplum, kültür ve dil arasındaki ilişki neticesinde ortaya çıktığı düşünüldüğünde kültür dil bilimi disiplini de bu alanda öne çıkmaktadır. Bu çalışmada lakaplar, Nevşehir'in Sarılar köyünden görüşme yöntemiyle derlenmiştir. Sahada derlenen lakaplar, veriliş nedenleri dikkate alınarak ad bilimi açısından; lakapların ortaya çıkışında etkili olan sosyo-kültürel özelliklere göre kültür dil bilimi bağlamında ele alınmıştır. Lakapların tasnifinde Keskin'in çalışmasından (2020) yararlanılmıştır. Bu çalışmayla, lakapların sadece ad bilimi malzemesi olmadığı ve Sarılar köyünde yaşayan Türkmenlerin geleneksel dünya görüşünü yansıtan veriler olarak kültür dil bilimi araştırmalarındaki önemi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *ad bilimi, kültür dil bilimi, lakap, Nevşehir, Sarılar Köyü, Türkmen.*

Abstract

Although the field of onomastics is generally analyzed on the basis of personal names and place names in the literature, it has included all proper names in its scope over time. Anthroponymy, one of these fields of study, focuses on the emergence and development process of personal names. In this context, nicknames are one of the prominent research topics of anthroponymy. Although nicknames were initially analyzed within the discipline of folklore, it has been observed that they are a phenomenon that emerged as a result of the interaction of language and culture over time. Accordingly, nicknames constitute a source for different disciplines such as linguistics, folklore, cultural linguistics, budun linguistics. Nicknames and other fields of study of the science of names provide important clues about how human beings perceive and conceptualize the world and help to reveal the aspects of the interaction between language, thought, society and culture in this process. Accordingly, nicknames, in particular personal names, are generally seen within the field of study of nomology, but considering that the main source of the data emerged as a result of the relationship between society, culture and language, the discipline of cultural linguistics also stands out in this field. In this study, nicknames were collected from Sarılar village of Nevşehir by interview method. The nicknames compiled in the field were analysed in terms of onomastics, taking into account the reasons for giving them, and in the context of cultural linguistics according to the socio-cultural characteristics that are effective in the emergence of nicknames. Keskin's study (2020) was used in the classification of nicknames. With this study, the importance of nicknames in cultural linguistics research has been revealed as data reflecting the traditional worldview of Turkmens living in Sarılar village.

Keywords: *onomastics, cultural linguistics, nickname, Nevşehir, Sarılar village, Turcomans.*

Giriş

İnsanoğlu dış dünyayı algılamak, tanımak ve anlamlandırmak için duyu organlarını kullanarak dil göstergeleri oluşturmaktadır. Bu dil göstergelerinin anlamı ve özellikleri, bireyin içinde bulunduğu çevre, toplum ve kültür etrafında şekillenmektedir. İnsanoğlunun ad verme süreci de bu karmaşık ilişkileri kapsamaktadır. Bir adlandırma türü olarak ortaya çıkan lakaplar, alan yazınında farklı disiplinlerin çalışma konusu olmuştur. Adlandırma türü olması nedeniyle lakaplar, genellikle ad bilimi¹ temelinde incelenmiştir. Ancak zamanla lakapların düşünce, kültür, toplum gibi çeşitli kavramlarla ilişkisi göz önüne alınarak halk bilimi, kültür bilimi, toplum bilimi, kültür dil bilimi gibi disiplinlere kaynaklık etmiştir.

Ad bilimi, modern dil biliminin sınırları içerisinde değerlendirilen ve inceleme alanı olarak görülen bir daldır. Vardar, dil bilimsel bir terim olarak ad bilimini kavram bilimi terimine yönlendirerek “(Alm. onomasiologie, Fr. onomasiologie, İng. onomasiology). “Gösterilenden ya da kavramdan kalkarak anlatımı, gösterilenin bağlandığı gösterenleri inceleyen anlam bilimsel araştırma. Ad bilimi, kavram bilimin yaklaşımına karşıt bir yoldan anlam olgularını ele alır” (2002: 12) şeklinde tanımlamaktadır. Aksan (1982), ad biliminin sözcük bilimi ve anlam bilimle olan ilişkisine değinmekte ve ad biliminin dalları hakkında bilgi vermektedir. Sakaoğlu ad bilimini, “Canlıların, nesnelere ve kavramların, kısacası çevremizde gördüğümüz ve algıladığımız her şeyin adıyla ilgilenen bilimin adı” (2001: 9) olarak tanımlamaktadır. Şahin (2023: 17)’de ise ad biliminin sözcük bilimi, kavram bilimi, onomasyoloji gibi bilim dallarıyla ilişkisi belirtilmekte ve kapsamlı bir tanımı verilmektedir:

“Her türlü özel adın (toponim, antroponim, etnonim, fitonim, zoonim vb.) ortaya çıkışı, tarih içindeki gelişimi, onun yapısı gibi konuları araştıran ve bunun sonucunda özel adların ortaya çıkış geleneğini tespit etmeyi hedefleyen bu dilbilim alanı; bir dilin linguistik birimlerini yapı ve anlam bakımından inceleyen leksikoloji ile gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkiyi ele alan ve bu çerçevede sözcüklerin tarihçesini ve onların anlamlarında meydana gelen değişimleri inceleyen semasyoloji alanlarının birleşerek özel adlar üzerine odaklanmasından doğmuştur.”

“Türklerde lakap vermek/almak/takmak eski ve önemli bir gelenek” (Yaman ve Yaman, 2024: 452) olarak görülür. Türkçede Arapçadan ödünçlenmiş bir terim olan *lakap* yerine Türk dilinin tarihî dönemlerinde ve metinlerinde ad verme/alma geleneğinin bir

¹ Bu teriminin yazılışıyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. TDK’ye göre “Bilim ve bilgi sözleriyle kurulan birleşik kelimeler ayrı yazılır: anlam bilimi, dil bilimi, edebiyat bilimi vb.” (URL-1). Sakaoğlu (2001), Habibli (2011), Balta (2013), Karakulak (2013), Menekşe (2016), Atlı (2017), Menekşe (2019), Parlak Kalkan (2020), Korkut (2020), Yılmaz (2020), Şakar (2021), Tuğluk ve Özfidan (2022) ve Eroğlu ve Menekşe (2024) gibi çalışmalarda *ad bilimi* kullanımı tercih edilmiştir. Aydın (2006), Şahin (2011), Şahin (2013), Keskin (2020), Keskin (2021), Şahin (2023), Yaman (2023) ve Yaman ve Yaman (2024) gibi çalışmalarda ise terimin *ad bilim* şeklinde verildiği görülmektedir. Bu çalışmada, TDK’nin yazım kuralları esas alınarak *ad bilimi* kullanımı tercih edilmiştir. Benzer şekilde yazımı tartışmalı olan *kültür dil bilimi* teriminde de aynı tutum sergilenmiştir.

yansıması olan *er at* terimiyle karşılandığı görülmektedir. Boratav (1999: 89)'da lakapların, eski Türk geleneklerinden biri olan “er at (=erkek adı)” geleneğinin köy ve kasabalarda sürdürülegelen biçimi olduğu belirtilir. Araştırmacı; bu geleneğin İslami hayat tarzına geçişle zayıfladığını, onun yerine “göbek adı” uygulamasının geldiğini, bunun da köy ve kasaba insanın dünyasına girmediğini ifade eder. Yabancı alan yazınında ise lakap, “nickname” terimiyle karşılanmaktadır. Adlandırma biçimlerinden biri olarak ad biliminin *antroponimi* (kişi ad bilimi) altında incelenen lakap teriminin, toplum, kültür ve dil etkileşimi başta olmak üzere farklı ilişkileri içermesinden dolayı oldukça karmaşık bir terim olduğu düşünülebilir. Antroponimler, birbirleriyle bağlantılı aile adı, kişi adı, soyadı, ünvan, mahlas ve lakap gibi çeşitli isim türlerinin içinde olduğu bir sistem oluşturmaktadır. Bu sistem içerisinde lakaplar, “Resmî olmayan isimler grubuna aittir, çoğunlukla modern dilde, gayriresmî söylem durumlarında ve daha küçük ayrı topluluklarda kullanılır ve çeşitlidir”(Baoko, 2012: 106). Bu bağlamda lakap teriminin, alan yazınında farklı şekillerde tanımlandığı görülür. *Türkçe Sözlük*'te *lakap* (<Ar. laqab) “Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad” (2009: 1295) olarak verilir. Chobanov, “Bir takma ad, bir kişiyi toplumda diğerinden ayırmaya yarayan gayriresmî bir ek addır” (1992: 11); Boyraz, “Asıl ada sonradan eklenen ve kişinin herhangi bir özelliğinden dolayı verilen isim, kişiye herhangi bir özelliği dolayısıyla kendi grup kültürü bağlamında sonradan verilen isim” (1998: 3-6); Özkan, “Ad kültürü içinde önemli bir yere sahip olan, kişi adlarıyla birlikte kullanılan veya doğrudan adın yerine geçen tamamlayıcı ve tanımlayıcı sözler” (2016: 180) olarak tanımlanırken Şahin ise lakapların özellikle kırsal kesimlerde kişinin ön adı yerine geçebildiğini, “Kişilerin bazen fiziki, bazen ruhi, bazen de toplumsal statüsünü gösteren, kişileri tanımlaması açısından belki de en güzel adlandırmalardır” (2023: 38) diyerek ifade etmektedir. Lakapların tanımları olduğu kadar tasnifleri de farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların oluşmasında, lakapların ortaya çıkış şekilleri, motive edici unsurları, değişimleri, yapısal özellikleri gibi faktörler etkili olmaktadır. Aydın, “Kuruluşları açısından basit, türemiş ve birleşik adlar” (2006: 31-33) olmak üzere lakapları temelde üçe ayırmakta ve bunlara bağlı alt başlıklar oluşturmaktadır. Coşar, “özel ve genel lakaplar” (2003: 3036) olarak bir ayırım yapar. Menekşe lakapları, “Kişilerin fiziksel özelliklerini, davranışlarını ve huylarını yansıtan lakaplar, meslek bildiren lakaplar, menşe'e göre verilen lakaplar, hayvan adlarına ait lakaplar, etnik isimli lakaplar, askeri terimli ve ünvanlı lakaplar, dinî motifli ve sosyal durum bildiren ünvan ve lakaplar, eşyaya bağlı lakaplar” (2019: 322) olarak değerlendirir. Menekşe'nin tasnifinde, lakap ve ünvan terimlerinin aynı kategoriler içerisinde ele alınması dikkat çekicidir. Keskin, daha kapsamlı bir şekilde ele alarak lakapları verilmiş nedenlerine göre otuz yedi başlık altında tasnif eder (2020). Parlak Kalkan'ın (2020) tasnifi de oldukça detaylı bir şekilde lakapları ele almıştır. Buna göre lakaplar, “anlam”, “yapı” ve “köken bakımından lakaplar” olarak üç temel başlık altında ve bunlara bağlı alt başlıklarda incelenmiştir (Parlak Kalkan, 2020: 203-210). Bu tasniflerin genellikle bir yöre özelinde incelendiği dikkate alındığında, derlenen dilsel ve halk bilimsel malzemenin hareketle bir tasnif yapıldığı gözlemlenmektedir.

Kültür dil bilimi 20. yüzyılın ikinci yarısında dil-kültür etkileşimini özgün yaklaşımlar temelinde inceleyen disiplinler arası bir alandır. Bu disiplinde, dili oluşturan bileşenlerin kültürel kodları belirlenmekte ve bu doğrultuda ele alınmaktadır. Kültür göstergesini betimleyebilmek için ad bilimi, ülke dil bilimi, budun dil bilimi, toplum dil bilimi, edim bilimi, ruh dil bilimi gibi farklı disiplinlerden yararlanılmaktadır. Kültür dil bilimi tanımlamalarında da bu çok yönlülüğe dikkat çekilmektedir. Maslova, kültür dil bilimini, “Dil bilimi ve kültür biliminin kesişiminde ortaya çıkan, dilsel boyutta kendisini gösteren halk kültürünün yansımasını irdeleyen bir bilim dalı” (2004: 28) olarak tanımlarken; Teliya ise bu disiplini, “Millî dilde yansıtılan ve dilsel süreçlerde kendisini gösteren maddi kültürü ve halkın dünya bakışını inceleyen bilimsel alan” (1996: 216) olarak görür. Bu disiplinin en temel amacı, “Kültürün yansıma, korunma ve aktarılma yöntemlerinin incelenmesi” (Kozan, 2012: 106) üzerinedir. Buna göre lakaplar, dil, toplum ve kültür etkileşimini yansıtan ve kültür bileşenlerini ortaya koymada önemli birimlerdir. Lakapların kültür dil bilimsel açıdan incelenmesiyle, “Toplumun kültürel mirası, alışkanlıkları, bilgisi, töresi ve davranışları, etno-kültürel kazanımları” (Yaman, 2023: 127) gibi birçok öge tespit edilebilmektedir.

Çalışma sahası olarak, günümüzde Nevşehir ilinin Avanos ilçesine bağlı, *Sarılar* aşireti tarafından 18. yüzyılda kurulan bir köy olan *Sarılar köyü* belirlenmiştir. Türkmen kültürünü yüzyıllar boyunca koruyan, göçtüğü coğrafyalarda yaşatan Sarılar aşireti, Bozulus Türkmenlerindedir². Sarılar aşireti, Halep, Musul, Kerkük, Nusaybin, Diyarbakır, Kırşehir gibi yerlerde varlık sürdürmüşlerdir. Özellikle Kırşehir, Niğde, Kayseri ve Sivas dolaylarında yaşayan aşiret üyeleri, “Silahdar Karavezir Seyyid Mehmed Paşa tarafından Arabsun (Gülşehir) kazasına 1781 yılında yerleştirilmiştir” (Abanoz, 2019: 738-739). Köyde yer alan ilk caminin 1750 tarihli olması, yerleşimin daha erken olabileceğini düşündürmektedir (URL-2). Kuruluşundan itibaren farklı idari birimlere bağlanan köy, 1932 yılında Arapsun (Gülşehir) ilçesinden alınarak Avanos’a bağlanmıştır. 1968 yılında çıkarılan kanunla belde olan bu yerleşim yeri, 2013 yılında tekrar köy statüsüne dönmüştür (URL-3). Köyün nüfusu, 2020 sayımında 700’e düşmüştür (URL-4). Özellikle yurtdışına ve büyük şehirlere yoğun göç veren bu köy hâlen Türkmen kültürünü yaşamakta ve yaşatmaktadır.

Nevşehir ile Avanos yöresi lakaplarını inceleyen bilimsel çalışmalar vardır. Yeşilöz’ün *Nevşehir Lakaplarından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar* (2012), Öger’in *Avanos Yöresinde Lakaplar ve Bir Soyağacı Örneği* (2014) ve Güçlü’nün *Nevşehir ve Yöresi Lakaplar Sözlüğü* (2017) adlı çalışmaları bunlardan bazılarıdır. Bu çalışmalardan, Öger’in eseri Sarılar köyünün bağlı olduğu Avanos’u konu edinmesi bakımından önem arz etmektedir. Bunlar haricinde, doğrudan Sarılar üzerine yapılan bir inceleme çalışması bulunmamaktadır.

² “Bu Türkmen taifesini Üçokların Gökhan soyuna bağlı Bayındır boyundan geldiği ve Akkoyunlu ile Dulkadirli Türkmen topluluklarını oluşturduğu” (Gündüz, 2016; İnalıcık, 2009: 141-142; Abanoz, 2019: 738) bilinmektedir.

1. Nevşehir-Sarılar köyünden derlenen lakapların ad bilimi ve kültür dil bilimi açısından incelenmesi

Araştırmada elde edilen veriler, 2025 yılında Nevşehir'in Avanos ilçesine bağlı Sarılar köyünden derlenmiştir. Lakaplar, görüşme yöntemiyle toplanmıştır. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu*'nun 26.11.2024 tarih 19.33 sayılı kararı ile çalışmanın etik kurul oluru alınmıştır. Köyde görüşülen kaynak kişilerden lakaplarla ilgili 23 bireyin bilgisine başvurulmuştur. Lakaplar hakkında verdiği bilgiler oldukça kısıtlı ve tutarsız olan 11 birey çalışma dışında bırakılmıştır. 12 kaynak kişiden toplamda 83 farklı lakap derlenmiştir.

Bu kaynak kişilerin farklı yaş, cinsiyet ve eğitim düzeylerinden olmasına dikkat edilmeye çalışılmış ancak yaşlı bireylerin lakapları derlemede daha verimli olduğu görülmüştür. Yörede yaşayan bireyler, büyükşehre ve yurtdışına –özellikle Almanya- yaşanan göç sebebiyle köyün nüfusunun oldukça azaldığını ve birçok lakabı unuttuklarını belirtmişlerdir. Görüşülen 23 bireyden seçilen kaynak kişilerin 4'ü kadın, 8'i ise erkektir. Cinsiyet dağılımındaki bu durumun derlemelerde kadınların daha çekimser kalması nedeniyle ortaya çıktığı düşünülmektedir. Yöreden derlenen lakaplardan, ad bilimi ve kültür dil bilimi tasniflerine uygun olmayan 7 tanesi araştırmanın dışında bırakılmıştır. Bu bağlamda, 76 lakap ad bilimi ve kültür dil bilimi tasnif ve inceleme esasları dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

1.1 Nevşehir-Sarılar köyünden derlenen lakapların ad bilimi açısından incelenmesi

Yöreden derlenen lakaplar, öncelikle veriliş nedenleri dikkate alınarak ad bilimsel bir incelemeye tabi tutulmuş ve tasnif edilmiştir. Bu tasnifte, bireylerin dış görünüşleri, meslekleri, becerileri, eksiklikleri, söylemleri, davranışları gibi birçok unsur temel alınmıştır. Bu tasnif sisteminin belirlenmesinde, doğrudan lakaplar üzerine yoğunlaştığı ve ad biliminin yanında kültür dil bilimsel bir tasnif de yaptığı için Keskin'in çalışmasından (2020) yararlanılmış ve veriler bu doğrultuda incelenmiştir.

Bu çerçevede, lakaplar veriliş nedenlerine göre *kişilerin fiziki özelliklerinden/dış görünüşlerinden hareketle verilen lakaplar, kişilerin vücut organlarının niteliklerinden hareketle verilen lakaplar, kişilerin güçlü/güçsüz, sağlıklı/hastalık olma durumlarından hareketle verilen işlerin bir konuda/her konuda aşırı bilgi ya da beceri sahibi olmasından, zekâ, bilgi seviyesinden hareketle oluşturulan lakaplar, kişilerin akıl/duyu/duygu eksikliği veya aşırı duyarlılık özelliklerinden hareketle oluşturulan lakaplar, kişilerin olumlu ya da olumsuz kişilik/mizaç/karakter/huy/genel davranış özelliklerinden hareketle oluşturulan lakaplar, kişilerin konuşma ve söylem özelliklerinden, tutumlarından hareketle oluşturulan lakaplar, kişilerin kirlilik- temizlik, pasaklık, şıklık-rüküşlük olgusundan hareketle oluşturulan lakaplar, kişilerin taşıdığı/kullandığı/taktığı alet ve gereçlerden hareketle oluşturulan lakaplar, kişilerin askerdeki görevleri/davranışları, askerlik anılarını anlatması ya da askerliği yaptığı yer/askerlik yapma biçimi vs. hususlardan hareketle oluşturulan lakaplar, kişilerin iş, görev, meslek/meslek eğilimlerinden, çalışma koşullarından, kadrolarından vs. hareketle oluşturulan*

lakaplar olmak üzere on bir başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu başlıklar çoğaltılıp azaltılabilir.

Bu sınıflandırmanın esas alınmasının sebebi, sınıflandırmada her başlığın derinlemesine ele alınmış olmasıdır. “Kişilerin fiziki özelliklerinden/dış görünüşlerinden hareketle verilen lakaplar” ile “kişilerin vücut organlarının niteliklerinden hareketle verilen lakaplar” arasındaki ayırım çok ince olduğu için bu lakaplar doğrudan ilk başlık altında toplanmıştır. Benzer şekilde, “kişilerin güçlü/güçsüz, sağlıklı/hastalık olma durumlarından hareketle verilen lakaplar” ile “kişilerin akıl/duyu/duygu eksikliği veya aşırı duyarlılık özelliklerinden hareketle oluşturulan lakaplar” başlıkları da “kişilerin fiziki özelliklerinden/dış görünüşlerinden hareketle verilen lakaplar” olarak bir arada verilmiştir. Çalışmada, toplam 9 başlık belirlenmiş ve veriler bu yönde tasnif edilmiştir.

1. Kişilerin fiziki özelliklerinden/dış görünüşlerinden hareketle verilen lakaplar:

Ağ İrbaam, Ağzi Ağri Halit, Atom, Ceco, Cellat, Civeleşin Kara, Coke, Cöllük, Çolak Mustafa, Çom, Dedemmi, Dirgen Mehmet, Fındıh, Dobaşın Hayriye, Gara Fakular, Kemik, Kır eşeği, Otobüsü Pire Memiş, Sarı Kamil, Ayran Hasan, Biyyıh, Conger Ali, Çakır Hacı, Çiftteli, Demirayak, Dişli Osman, Dumbuzlu Abdullah, Gafa, Kolsuz, Pala, Solah Ali, Tıraş, Yamıh

2. Kişilerin güçlü/güçsüz, sağlıklı/hastalık olma durumlarından hareketle verilen lakaplar: Dedemmi, Dipit, Deli Ömer, Dük Dükü

3. Kişilerin bir konuda/her konuda aşırı bilgi ya da beceri sahibi olmasından, zekâ, bilgi seviyesinden hareketle oluşturulan lakaplar: Bekirbağ, Tilki Reşid

4. Kişilerin olumlu ya da olumsuz kişilik/mizaç/karakter/huy/genel davranış özelliklerinden hareketle oluşturulan lakaplar: Bomcu, Cacıkçı, Cellat, Cingan, Cin Memet, Cinni Ayşe, Çamır Ahmet, Çaykur, Çiğ Bekir, Düzenli Hatıç, Ekşi, Erkümüş, Hamıs, Katil, Varyemez

5. Kişilerin konuşma ve söylem özelliklerinden, tutumlarından hareketle oluşturulan lakaplar: Aşanın Vara, Bebe, Coo, Dart

6. Kişilerin kirlilik-temizlik, pasaklık, şıklık-rüküşlük olgusundan hareketle oluşturulan lakaplar: Hotuklu İsmet, Çullu Hatıca

7. Kişilerin taşıdığı/kullandığı/taktığı alet ve gereçlerden hareketle oluşturulan lakaplar: Biçer, Cekatsız, Çitlek, Day Ali, Dirgen Memmet

8. Kişilerin askerdeki görevleri/davranışları, askerlik anılarını anlatması ya da askerliği yaptığı yer/askerlik yapma biçimi vs. hususlardan hareketle oluşturulan lakaplar: Fettah'ın Bayram.

9. Kişilerin iş, görev, meslek/meslek eğilimlerinden, çalışma koşullarından, kadrolarından vs. hareketle oluşturulan lakaplar: Alike, Bekirağ, Cinder, Çürük Şef, Demirci, Ford Celal, Golf, İnneci Okkeş, Manti, Yedi Numara

Yörede derlenen lakapların istatistiksel verileri Tablo-1'de sunulmuştur.

Tablo 1- Sarılar Köyünde tespit edilen lakaplar			
	Lakap türü	Lakap Sayısı	Oranı
1	Kişilerin fiziki özelliklerinden/dış görünüşlerinden hareketle verilen lakaplar	33	43
2	Kişilerin güçlü/güçsüz, sağlıklı/hastalık olma durumlarından hareketle verilen lakaplar	4	5
3	Kişilerin bir konuda/her konuda aşırı bilgi ya da beceri sahibi olmasından, zekâ, bilgi seviyesinden hareketle oluşturulan lakaplar	2	3
4	Kişilerin olumlu ya da olumsuz kişilik/mizaç/karakter/huy/genel davranış özelliklerinden hareketle oluşturulan lakaplar	15	20
5	Kişilerin konuşma ve söylem özelliklerinden, tutumlarından hareketle oluşturulan lakaplar	4	5
6	Kişilerin kirlilik-temizlik, pasaklık, şıklık-rüküşlük olgusundan hareketle oluşturulan lakaplar	2	3
7	Kişilerin taşıdığı/kullandığı/taktığı alet ve gereçlerden hareketle oluşturulan lakaplar	5	7
8	Kişilerin askerdeki görevleri/davranışları, askerlik anılarını anlatması ya da askerliği yaptığı yer/askerlik yapma biçimi vs. hususlardan hareketle oluşturulan lakaplar	1	1
9	Kişilerin iş, görev, meslek/meslek eğilimlerinden, çalışma koşullarından, kadrolarından vs. hareketle oluşturulan lakaplar	10	13
		76	100

Lakapların verilış nedenlerine göre genel bir tasnifi yapıldığında, iletişim bağlamında *olumlu anlam bildiren ve olumsuz anlam bildiren lakaplar* olmak üzere iki ana gruba ayrılabilir. *Olumlu anlam bildiren lakaplar*, bireyle ilgili sevmeye, övmeye yüceltme gibi olumlu duygu değerleri uyandırırken; *olumsuz anlam bildiren lakapların* aşağılama, kızma, küçük düşürme ve hakaret gibi olumsuz duygu değerleri oluşturdukları söylenebilir. Bu lakapların yörede derlenen lakaplara oranı %20'dir. *Olumsuz anlam bildiren lakaplarda* ortaya çıkan, "Aşğılama, saygısız söylemlerle üstünlük sağlama, şaka altında saldırganlık, kendini rahatlatma, tanıma ve tanınma, gelecek/gelebilecek olası zararlardan korunma gibi olgular lakapların psikolojik temelleri olduğunu" (Keskin, 2020: 68) net bir şekilde ortaya koymakta ve yörede derlenen *Cekatsız, Çullu* gibi lakaplarda da tanıklanmaktadır.

Derlenen lakaplar incelendiğinde, *kişilerin fiziki özelliklerinden/dış görünüşlerinden hareketle verilen lakaplar* başlığında verilen lakap sayısının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu oran, yöreden derlenen tüm lakaplar içinde %43'tür. Bu durum, lakapların temelde ortaya çıkış nedeni hakkında bilgi vermektedir.

Yörede derlenen *Çom, Hotuklu, Dipit, Dobağın, Dumbuzlu* gibi bazı lakaplara başka bir yerde rastlanılmaması da dikkat çekicidir. Bu lakaplara Yeşilöz (2013) ve Öger (2014)'in çalışmalarında da rastlanılmamıştır. *Sarı, Kara ve Deli* sözcüklerinden oluşturulan lakaplar Öger (2014)'te de tanıklanmaktadır. Bazılarının anlamlarını Anadolu ağızlarında tespit edebildiğimiz bu lakaplar, köyün yüzyıllardır sürdürdüğü Türkmenlere has geleneksel dünya görüşünü yansıması bakımından önemlidir.

1.2. Nevşehir- Sarılar köyünden derlenen lakapların kültür dil bilimsel incelemesi

Kolektif hafızanın ürünü olarak değerlendirilebilen lakapların kültürel analizlerine genellikle kısıtlı bir şekilde değinildiği ya da göz ardı edildiği görülmektedir. Oysa lakaplar, kültür ve dil odağında ortaya çıkan ve gelişim gösteren bir yapıdır. Buna göre, kültür olgusu olarak incelenen dil ve dile ait bir unsur olan lakapların, kültürel yönleriyle tanımlanması, incelenmesi ve yorumlanması elzemdir.

Araştırmada derlenen lakapların kültür dil bilimi açısından tasnifinde: “bireysel ve millî kimliğin dışı vurumu olarak lakaplar”, “kişiler, olaylar ve anlatılar aracılığıyla kolektif ya da bireysel hafızanın anıştırılması bağlamında lakaplar”, “dünya görüşünün yansımaları olarak lakaplar” olmak üzere üç başlık temel alınmış ve lakaplar bu doğrultuda incelenmiştir.

1.2.1. Bireysel ve millî kimliğin dışı vurumu olarak lakaplar

Dil-düşünce arasındaki ilişki temelinde bireylerin ve toplumların dünya görüşleri şekillenmektedir. Dilin kültürel olgu olarak çözümlenmesinde, millî dil-dünya görüşünün dilsel birimlerdeki yansımaları önem arz etmektedir. Bu bağlamda, bireysel ve toplumsal bir hafıza metni olarak görülen lakaplarda, bireylerin toplum içerisinde etiketlenme, tanıma ve tanımlama işlevleri yerine getirilmektedir. Bireylerin dil konusundaki tutumları ve söylemleri temelinde ortaya çıkan lakapları, Keskin şu şekilde açıklar:

“Bir toplumun dil konusundaki tutumlarının, kabullerinin, sınırlarının, algılarının, değerlendirmelerinin bir sonucudur. Başka bir ifadeyle kimine nerede nasıl konuşması gerektiği, hangi dil, üslup, söylem biçiminin hangi seviyede, ölçüde normal olup olmadığı gibi hususlar millî dilsel kimlik üzerine şekillendiği ve grubun dil konusundaki tutumlarından, algılarından, kabullerinden hareketle verildiği dikkat çekmektedir” (2020: 97-98).

Çalışmada, ‘bireysel ve millî kimliğin dışı vurumu olarak lakaplar’ başlığı altında değerlendirebileceğimiz lakaplar şu şekildedir: “Kişinin konuşmalarının arasında sıklıkla ‘var ya’ anlamına gelen ‘vara’ kelimesini çok kullandığı ve babası köy ağası olduğu için” **Ağanın Vara** (KK-1); “Kişi ondan yaşça küçük olan hasta kardeşini hastalığından ve bakıma muhtaç oluşundan dolayı bebeğim anlamına gelen bebe diye sevdiği için” **Bebe** (KK-1); “Almanya’ya işçi olarak çalışan bu kişi, Türkiye’ye geldiği zaman arkadaşlarıyla bir araya gelmiş ve artistlik yapmak, havalı görünmek amacıyla ‘Merhaba, ben mister Coo’ dediği için” **Coo** (KK-2); “Kişinin alışveriş esnasında eline aldığı her şey için ‘Bunu da dart, şunu da dart, dur hele al bide şunu dart’ dediği için” **Dart** (KK-3). Burada, bireylerin toplum içerisinde etiketlenmesini, tanınmasını sağlayan unsur olarak konuşma ve söylemlerinin etkili olduğu görülmektedir. Derlenen lakapların verilmesinde, konuşma ve söylem unsurları açısından yöresel sözcükler ile bireylerin sıklıkla kullandıkları ve ayırt edici nitelikte olan ifadelerin belirleyici olduğu görülmektedir. Bu lakapların, bireyin ifadelerinden hareketle, genellikle lakap takılan kişiyi mizah unsuru yapmak veya aşağılamak için oluşturulduğu söylenebilir. Konuşma ve söylem özelliklerine göre verilen bu lakaplar, “Sosyal gruplarda ve toplumsal yaşamda insanların birbirleriyle nasıl iletişim

kurdukları, iletişimi nasıl devam ettirdikleri kısacası dil ve söylem üzerine takındıkları tutum ve davranışlar” (Yaman, 2023: 130) hakkında önemli ipuçları da vermektedir.

1.2.2. Kişiler, olaylar ve anlatılar aracılığıyla kolektif ya da bireysel hafızanın anıştırılması bağlamında lakaplar

Kültür dil bilimin temel kavramlarından biri de *anıştırma olgular*dır. Kültür dil biliminde anıştırma olgular dışında, “Anıştırma metin, anıştırma isim, anıştırma söz, anıştırma olay gibi terimler” (Dujeva, 2014: 101-102) de geliştirilmiştir. *Anıştırma* terimi, ölçünlü dilde “1. Anıştırmak işi; ima: “Bunlar ya sözcük oyunlarında açıkça söylenir ya da cinsellik ve cinsel sapıklıkla ilgili sözcüklere örtülü, kapalı yoldan anıştırma yapılır.” - Metin And., 2. isim, edebiyat telmih.” (TS, 2009: 99) şeklinde açıklanmaktadır. Bu terimin açıklamasında, edebiyatta sıklıkla başvurulan söz sanatlarından biri olan *telmihe* atıf yapılması dikkat çekicidir. Telmih ile anıştırma terimi eş veya yakın anlamli olarak görülebilir. Telmih terimini Karataş, “Tarihteki mühim bir olaya, duruma; meşhur bir nükte, fıkra, kıssa, efsane veya hikâyeye; yahud gelenekte var olan ve bilinen önemli bir âdete, bir inanışa bir şiir veya nesirde münasip bir biçimde işaret etme, onu imâ etme, hatırlatma sanatı” (2007: 466) şeklinde izah etmektedir. Bu özelliklere bakıldığında anıştırmanın içeriğini kapsadığı ancak telmihin, anlatımı güçlü kılmak gayesiyle sanatçının başvurduğu bir sanat olduğu görülmektedir. Anıştırma olgularda ise ima edilen olay, durum, söz, metin gibi unsurların kültürel özellikleri üzerinde durularak toplumsal hafıza içerisindeki durumu açıklanmaktadır.

Anıştırma terimi, metinlerarasılık kuramında, okuyucunun ilişki kurma yöntemleri içerisinde değerlendirilmektedir. Okuyucunun metni anlaması ve yorumlamasında, metinler arasındaki etkileşimi çözecek bir bilgi altyapısına sahip olması gerekmektedir. Lakaplar, bireysel ve toplumsal hafızanın anımsatılmasında etkili olan adlandırma biçimleridir. Anıştırma türleri içerisinde özellikle anıştırma olaylara, lakap verilmesinde sıklıkla başvurulduğu görülmektedir. Lakapların verilmiş nedenleri incelendiğinde, genellikle bireyin başından geçen bir olay veya durum neticesinde toplumun bir adlandırma yaptığı tespit edilmiştir. Kültür dil biliminde anıştırma olay, “Ayırt edici belirtilerinin bilişsel alana dâhil edildiği belli çağrışımları uyandıran ‘kalıp’ bir olay olarak” (Kozan, 2014: 108) şeklinde tanımlanmaktadır. Grup kültürü bağlamında yaşanan bir olay, durum veya söz toplumsal ve kültürel hafızada yer etmekte, bir adlandırma biçimine dönüştürülerek canlı tutulmaktadır. “Anıştırma olay aynı zamanda, kültürel hafızanın canlı tutulmasını sağlamaktadır. Her lakap icrasında gerçekleştirirken anıştırma ile olaylar, kişinin özellikleri tekraren hatırlanmakta, böylece sosyal ilişkiler ve etkileşimler de canlı tutulmaktadır” (Keskin, 2020: 99). Toplumda lakapların kullanımıyla sıralanan bu işlevlerin tanıklandığı görülür. Derlenen lakaplarda anıştırma olay *Fettah’ın Bayram, Bomcu, Deli Ömer, Katil, Çamır Ahmet, Çitlek, İnneci Ökkeş, Çaykur Halit; anıştırma söz Bebe, Coo Dart; anıştırma isim için Demirel, Dadaloğlu, Atom* gibi kullanımlar tespit edilmiştir. Derlenen lakaplarda, kolektif ya da bireysel hafızanın anıştırılması bağlamında ‘anıştırma olay’ türünün sayıca fazla olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada, “kişiler, olaylar ve anlatılar aracılığıyla kolektif ya da bireysel hafızanın anırtılması bağlamında lakaplar” başlığı altında değerlendirebilecek lakaplar şu şekildedir: “Fettah isimli kişi kurtuluş savaşına katılmış. Yunanlılar bu kişiyi esir almışlar. Kafasını yarıp götürürlerken atının huysuzlandığını görünce askerlere “elinizdeki sopayı verin de ben atı bir dizginleyeyim” demiş. Sopayı eline alınca bütün askerleri yere sermiş atına binmiş ve oradan kaçmış. Bu kişi mertliğinden dolayı” **Fettah’ın Bayram** (KK-4); “Gençliklerinde sürekli arkadaşları ile bom oyunu oynarlarmış. Bu kişide her seferinde ‘bom’ yapıp oyunu kazandığı için” **Bomcu** (KK-5); “Bu kişi çok sinirli birisiymiş, bağırır çağırır. Sinirli olduğu zamanlarda da traktörü çok hızlı kullandığı için” **Delî Ömer** (KK-6); “Bu kişi çayı çok sevdiği ve çok içtiği için” **Çaykur Halit** (KK-6); “Bu kişi çocukluğundan beri taş ile kuş öldürdüğü için” **Katil** (KK-7); “Bu kişi herkese yapan, her lafa atlayan ve biraz saf birisi olduğu için” **Çamır Ahmet** (KK-5); “Bu kişi eski zamanlarda kasabada hemşire olmadığı için annesinin iğnesini kendisi vuruyormuş daha sonra köyde başkalarının da iğnesini vurduğu için” **İnneci Ökkeş** (KK-5); “Bu kişi çekirdeği çok sevdiği ve cebinde sürekli çekirdek taşıdığı için” **Çitlek** (KK-4).

Derlenen lakaplarda, kolektif hafızanın genellikle bir olay temelinde canlı tutulduğu görülmektedir. Bireyin sıklıkla yaptığı bir iş ve/veya uğraşısıyla bağlantılı olarak bireylere çeşitli lakaplar verilmiştir. Bu tarz lakaplarda, birey ve uğraşısı ile -anırtıran herhangi bir olgu- özdeş olarak düşünülmektedir.

1.2.3. Dünya görüşünün yansıması olarak lakaplar

Disiplinler arası bir kavram olarak, “Dünya görüşü bireye, aileye, topluma ve de bütün bir kültüre ilişkin olarak gerçekliği etkili ve anlamlı bir şekilde yansıtan ve insanın bilinç içeriğini güçlü ve derin bir biçimde yorumlamaya imkân sağlayan bir konumda bulunmaktadır” (Özkan, 2012: 13) şeklinde açıklanmaktadır. Dünya görüşünün bu yönü, çok yönlü ve karmaşık bir yapı olmasını da beraberinde getirmektedir. Mikrodan makroya bütün yapılarda temsil edilme gücü olan bu kavram, kültür dil bilimi disiplini içerisinde de kendine yer bulmaktadır. Kültür dil biliminde *dünya görüşü*, *dil-dünya görüşü*, *bilişsel dünya görüşü* ve *millî dil-dünya görüşü* gibi alt terimler de ortaya çıkmıştır. Alimjonava, dünya görüşü terimini, “Toplum bilincinde şekil almış, gerçekliğe yönelik elde edilen bilgilerin düzenli hâli” (2016: 83) olarak tanımlamaktadır. Dil-dünya görüşü, kültür dil biliminde, “Dil topluluğunun günlük bilincinde tarihi akış içinde oluştuğunu; gerçekliğin konseptleştirme yöntemi ile dilde yansıtılmış dünyayla ilgili düşüncelerin toplamı” (Zaliznyak, 2002: 248’den akt. Kozan, 2014: 82) olarak görülür. Millî dil-dünya görüşü ise, “Her millî dil görüşü kendine has yerel kavramları belirleyen ve ait olduğu toplumun dünya görüşünü yansıtan konseptlere sahiptir” (Segizbayeva, 2013:12) şeklinde tanımlanmakta ve “Bu konseptlerin millî dünya görüşünün tarih, kültür, yaşam şekli gibi toplumun dünya görüşünü yansıtan bileşenlerden oluştuğu” (Maslova, 2007’den akt. Kozan, 2014: 144) bildirilmektedir.

Çalışmaya kaynaklık eden lakapların bireyler ile toplumun bakış açılarının, duygu-düşünce dünyasının, inanç biçimlerinin, mizahi bakış açılarının ve değer yargılarının büyük ölçüde izlerini taşıdığı görülmektedir. Kültüre ait bu izler, bireyler ile ait olduğu

toplumun dünyayı algılama ve ifade etme şekilleri hakkında da bilgiler vermektedir. Kültürel bilgi olarak da nitelendirebileceğimiz bu bilgilerde, genellikle toplumun grup kültürü içerisinde oluşturduğu değer yargıları dışında olan *cimri, pis, yalancı, hilekâr, saldırgan, acımasız ve kaba* özellikteki insanlar dışlanmakta, etiketlenmekte ve lakaplar aracılığıyla dilde adlandırılmaktadır. Bu eylem, topluma uyum sağlamayan veya farklı olan bireylere karşı insanlara bir ön bilgi verme ve koruma güdüsünü oluşturmaktadır. Çalışmada, bireylerin dış görünüşleri veya uzuvlarının renkleri dolayısıyla adlandırıldığı görülmektedir. *Sarı, kara, kır* renkleriyle bireyin saç, göz, ten renginin esas alındığı ve çoğu zaman lakap sahiplerinin hoşlanmayacağı adlandırmaların kullanıldığı belirlenmiştir.

Toplum içerisinde statü veya maddi kaynaklar açısından üstün olma durumu da lakapların verilmesinde etkili olmaktadır. Kırsal kesimlerde genellikle *bey, ağa, muhtar* gibi toplumda sözü geçen, itibar sahibi olan bireylerin olması nedeniyle bu ünvanlar lakap verme kültüründe etkili olmaktadır. “Lakaplar, toplum içerisinde varlık gösteren insanların kabul görmesi, takdir görmesi, sevilmesi, saygı duyulması için hangi davranış ve tutumları sergilemesi gerektiğiyle ilgili ipuçları da vermektedir” (Yaman, 2023: 134). Bireylerin topluma uyum sağlayamaması veya aykırı davranışlar sergilemesi durumunda, **Cingan** (KK-8), **Dipit** (KK-5), **Deli Ömer** (KK-9) gibi lakaplarla etiklendiği ve toplumdan dışlandığı tespit edilmiştir.

Yörede, “dünya görüşünün yansıması olarak lakaplar” başlığı altında değerlendirebileceğimiz lakaplar şu şekildedir: “Bu kişinin teni, saçları, kaşları ve bıyıklarının sarı olduğu için” **Sarı Kamil** (KK-10); “Kişi çok esmer olduğu için” **Gara Fakılar** (KK-5); “Bu kişinin ten rengi koyu olduğu için” **Kır Eşşegi** (KK-11); “Tilki gibi kurnaz ve plan yapan biri olduğu için” **Tilki Reşid** (KK-12); “Zenginliği ve köydeki itibarından dolayı” **Bekir Bağ** (KK-12); “Bu kişi çok sinirli birisiymiş, bağırır çağırır. Sinirli olduğu zamanlar da traktörü çok hızlı kullandığı için” **Deli Ömer** (KK-9); “Kişinin mental olarak sağlıklı olmadığı ve söylediği sözlerin devamını getiremediği için” **Dipit** (KK-5); “Kişinin rahatsızlığından sürekli donup kalması ve titremesinden dolayı dükdükü adında bir kuşa benzetildiği için” **Dükdükü** (KK-3); “Hayır yemeğinde kişinin çok yediği için” **Hamis** (KK-6); “Bu kişi çocukluğundan beri taş ile kuş öldürdüğü için” **Katil** (KK-7); “Kavgacı biri olduğu için” **Cingan** (KK-8); “Uyanık ve zeki oluşundan dolayı” **Cin Memet** (KK-8); “Hiçbir şeyi beğenmediği için.” **Düzenli Hatıç**(KK-12).

Sahada derlenen bu lakaplar, toplumda yaşayan bireylerin düşünce dünyası, olaylara, durumlara ve insanlara bakış açısı hakkında fikir vermektedir. Lakapların verilmesinde de etkili olan psikolojik faktör/faktörlerde, lakabı veren kişinin kendini tatmin etmesi lakabı alan kişiyi rencide etmesi ve aşağılaması öncelenmektedir. Bu başlık altında sıralanan lakaplarda, toplumda bireylerin dış görünüşü, zengin, fakir, kavgacı oluşu ile mental sorunlarının olması gibi pek çok sebep etkili olmuştur.

Lakaplar verilirken çeşitli renklerin kullanımı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Türk toplumunda olumlu-olumsuz çağrışım ve duygu değerine sahip çok sayıda rengin olduğu söylenebilir. Lakaplarda renklerin bu işletimi, özellikle kişinin saç, sakal, ten, göz gibi

bireylerin organları veya dış görünüşü temelinde gerçekleşmektedir. Derlenen lakaplarda *sarı*, *kır*, *kara* renkleri olumsuz çağrışım ve duygu değeriyle kullanılmıştır. “Bu kişinin teni, saçları, kaşları ve bıyıkları sarı olduğu için” kullanılan **Sarı Kamil** lakabında sarı renk, Türk kavram dünyasında genellikle hastalıkla birlikte düşünüldüğü için olumsuz bir çağrışım ve kullanım alanına sahiptir. Sarı renk her ne kadar olumsuz çağrışımlara sahip olsa da kadın cinsiyetinin güzellik öğelerinden biri olarak da kabul edilir. Kadın cinsine ait bir güzellik unsurunun erkekte tezahür etmesi, toplumda farklı görüldüğü için aşağılamak/ötekileştirmek amacıyla kullanılmış olabilir. *Kara* renk, Türk kültüründe ölümü ve matemi çağrıştırmaya yönüyle genellikle olumsuz bir duygu değerine sahiptir. Genellikle düşük statülü bireylerin yaptığı işlerden dolayı açık havada kalarak esmerleştiği, karardığı düşünülür. “Kişi çok esmer olduğu için” kullanılan **Gara Fakılar** lakabında geçen bu renk de bireyi ötekileştirmek ve aşağılamak için kullanılmış olabilir.

Bireyleri ötekileştirmek için yöreden derlenen lakaplarda, aşağılayıcı dilsel birimlerin de tercih edildiği görülmektedir. “Kavgacı biri olduğu için” **Cingan** lakabının verilmesinde tarihte her zaman ötekileştirilen ve çeşitli özelliklerle etiketlenen bir topluluk olan çingeneler etkili olmuştur. Çingenelerin, toplumda genellikle uyum sağlayamayan, illegal işlerle uğraşan ve kavgacı bir topluluk olarak kodlandığı söylenebilir. Bu kodlama, bu lakabın verilmesinde belirleyici olmuştur.

Sonuç

Ad bilimi disiplini içinde kişi adlarının bir türü olarak ele alınan lakaplar, dil bilimi, halk bilimi, kültür bilimi gibi farklı disiplinlerin çalışma konusunu oluşturmaktadır. Türk kültüründe ad verme geleneği içerisinde görülen lakaplar, Türk toplumunun düşünce dünyasını, kavramlaştırma gücünü, dünya görüşünü belirlemede önemli bir materyaldir. Türk dilinin ve kültürünün önemli bir birimi olarak lakapların çeşitli disiplinler yanında, - özellikle lakapların oluşumunda da belirleyici olan dil-düşünce kültür, toplum etkileşimini detaylıca irdeleyen- ad bilimi ve kültür dil bilimi disiplinleri içerisinde incelenmesi bir zorunluluktur.

Bu bağlamda, çalışmada Nevşehir’in Sarılar köyünde derlenen 76 lakap, ad bilimi ve kültür dil bilimi disiplinleri temelinde incelenmiştir. Ad bilimsel tasnif ve incelemede, lakaplar verilmiş nedeni dikkate alınarak dokuz temel başlık altında sınıflandırılmıştır. Kültür dil bilimsel incelemede ise üç başlık belirlenmiş ve lakaplar bu doğrultuda değerlendirilmiştir.

Çalışmada kaynak kişilerin 4’ü kadın 8’i ise erkektir. Kaynak kişilerde kadınların sayısının az olmasında, kırsal kesimde kadınların sosyal çevreden çekinmesi etkili olurken; erkeklerde bu durum gözlemlenmemiştir. Ancak lakaplar genellikle olumsuz adlandırmalar olarak ortaya çıktığı için kaynak kişiler genel olarak veri sağlamada çekingen davranmışlardır. Derlenen lakapların sayısı cinsiyet bağlamında oranlandığında, erkeklerin lakaplarının fazla olduğu görülmüştür. Burada da erkeklerin toplumsal yaşamda daha aktif olmalarının belirleyici olmasından ya da kadınların iletişime kapalı bir tutum sergilemesinden kaynaklandığı söylenebilir. Erkeklerle ait lakaplar incelendiğinde, genellikle erkeklerin erginlenmesinde bir evre olarak nitelendirilen askerlik ile mizaçlarının, zengin-fakir

olmalarının, statülerinin, dış görünüşlerinin, fiziksel kusurlarının, bedensel veya zihinsel bozuklarının etkili olduğu tespit edilmiştir. Kadınlara verilen lakaplarda, genellikle kadının toplumsal normlar dışında değerlendirilebilecek vücut özellikleri ve sosyal ilişkilerine yön veren mizaç, davranış, huy, ahlak gibi niteliklerin etkili olduğu belirlenmiştir. Cinsiyet farketmeksizin bireylerin fiziksel özellikleri ve vücut anomalilikleri, yörede lakapların verilmesinde başlıca unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin vücudunun büyük/küçük, zayıf/şişman, uzun/kısa, göz renginin *mavi*, *yeşil* gibi alışılmadık dışında olması ve ten renginin *esmer*, *sarı*, *kara*, *kır* olması gibi özellikler ayırt edici olarak görülmektedir. Toplumda ötekileştirmek, belirlemek, yüceltmek veya aşağılamak gibi nedenlerle bu özelliklere sahip bireyler, kendilerine verilen lakaplarla diğer insanlardan ayırt edilmektedir.

Bunun yanında toplumun dünya görüşünü, kolektif hafızasını, düşünce biçimini, yaşam tarzını yansıtan lakaplar da dikkat çekmektedir. Çalışmada, bireylerin sosyal ilişkilerinde takındıkları tavırlar, konuşma biçimleri, söylemleri, bireyin toplumun hafızasına yer eden olay, durum ve davranışları sergilemesi, bireyin toplumdaki saygınlığını belirtmek için mesleğini, maddi durumunu, statüsünü niteleyen lakaplar dikkat çekmektedir.

Toplumların yaşam şekilleri, düşünüş biçimleri, inançları, ahlaki değerleri, mizah anlayışları, dünya görüşleri gibi birçok kavram lakaplara yansımıştır. Bu bağlamda, lakaplar dil, insan ve toplum arasındaki iletişimi ve etkileşimi yansıtan önemli kültürel birimlerdir. Lakapların kültür dil bilimsel incelemeleri sonucunda toplum ve dil ekseninde ortaya çıkan önemli veriler belirlenmiş ve çözümlenmiştir.

Sonuç olarak, geleneksel kültürünü yaşatan Sarılar köyünün, sahip olduğu Türkmen kültürünü lakap verme geleneğinde de yaşattığını gözlemlemek mümkündür. Ölçünlü dilde ve hatta Anadolu ağızlarında dahi tanıklanamayan bazı sözcüklerin yörede lakap olarak kullanılması dikkate değer bir durumdur. Kullanım sıklığı az olan sözcüklerin, yöre ağzında lakap oluştururken kullanılması, halkın kültürüne verdiği önemi ve kültürünü yaşatma arzusunu yansıtmaları bakımından önemlidir. Bu bağlamda, Sarılar köyünde görülen lakap verme geleneğinin, halkın geleneksel dünya görüşüne uygun olduğu rahatlıkla söylenebilir. Hem yurtdışına hem de büyük şehirlere göç veren bir köy olarak atalarının kültürünü yansıtan Sarılar ile ilgili başka akademik çalışmaların yapılmasının hem yerel kültüre hem de Türk kültürüne ciddi katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Kaynaklar | References

- Abanoz, F. (2019). Bozulus Türkmenlerinden Sarılar aşireti ve XVIII. yüzyılda Nevşehir'e iskanları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 736-756.
- Aksan, D. (1982). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alimjanova, G. M. (2016). *Karşılaştırmalı kültürdilbilim: Dil-kültür-insan*. (çev. Seyhan Uçar-Şekip Aktay). Gazi Kitabevi.
- Atlı, S. (2017). Manisa'nın Demirci ilçesindeki lakaplar üzerine bir inceleme. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41 (1), 101-137.
- Aydın, M. (2006). Adbilim açısından Ordu ve Samsun Ağızlarındaki bazı lakaplar. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 16: 25-47.
- Aydın, M. (2006). Adbilim açısından Ordu ve Samsun ağızlarındaki bazı lâkaplar. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 16, 25-47.
- Balta, N. (2013). Gaziantep'te çocuklara ad verme geleneği. *Folklor/Edebiyat*, 19(76), 195-206.
- Boratav, P. N. (1999). *100 soruda Türk folkloru*. Gerçek Yayınevi.
- Boyras, Ş. (1998). Lakaplar konusunda bazı dikkatler ve bir yöre örneği. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, VII, 107-118.
- Chobanov, M.N. (1992). Fundamentals of Azerbaijani anthroponymy: Abstract.of dis. doct. philol. sciences. (pp.28-29). Baku. [In Russian]
- Coşar, A. M. (2003). Trabzon'da kullanılan lakaplar üzerine bir derleme/değerlendirme. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 47(1999), 26-40.
- Dujeva, M. B. (2014). Kültürdilbilimde anahtar bir Kavram: Anıştırma. (çev. O. Kozan). (Editör: Olena Kozan). *Kültürdilbilim: Temel kavramlar ve sorunlar* içinde (ss. 101-106). Gazi Kitabevi.
- Eroğlu, K. & Menekşe, M. (2024). Türk kültüründe lakap verme geleneğinin işlevi üzerine bir inceleme: Muğla kent merkezi örneği. S. Suyatno (Ed.), *Balkan 11. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmalar Kongresi* içinde (s. 248-257). Academy Global Publishing House.
- Güçlü, F. (2017). *Nevşehir ve yöresi lakaplar sözlüğü*. Ürün Yayınları.
- Gündüz, T. (2016). *Anadolu'da Türkmen aşiretler "Bozulus Türkmenleri" 1540-1640*. Yeditepe Yayınları.
- Habibli, R. (2011). Ad bilimsel birimler ve sosyal etmenler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 28, 33-38.
- İnalçık, H. (2009). *Devlet-i'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar-I: Klasik dönem (1302- 1306) siyasal, kurumsal ve ekonomik gelişim*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karakulak, N. (2013). Tekirdağ ili, Muratlı ilçesi, Arzulu köyü tarla adlarının ad bilimi açısından incelenmesi. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 1-17.

- Karataş, T. (2007), *Ansiklopedik edebiyat terimleri sözlüğü*. Akçağ Yayınevi.
- Keskin, A. (2020). *Adbilim, kültürdilbilim ve folklor odağında Türk kültüründe lakaplar*. Akçağ Yayınevi.
- Keskin, A. (2021). Adbilimi odağında lakaplar ve lakaplarla karıştırılan başlıca terim ve kavramlar. *Avrasya Terim Dergisi*, 9 (2): 54-62.
- Korkut, G. (2020). Türkçe Sözlük'teki Türkçe kökenli kuş adlarının ad bilimi açısından incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (50), 205-227. <https://doi.org/10.21563/sutad.860828>
- Kozan, O. (2012). Rus ve Türk gazetelerindeki haber başlıklarının kültürdilbilimsel çözümlemesi. [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Kozan, O. (2014). *Kültürdilbilim: Temel kavramlar ve sorunlar*. Gazi Kitabevi.
- Maslova, V. A. (2004). *Kognitivnaya lingvistika*. Tetrasistems.
- Maslova, V. A. (2004). *Vvedeniye v kognitivnuyu lingvistiku: Uçebniya posobiye*. Flinta: Nauka.
- Menekşe, M. (2016). XIX. yüzyıl ortalarında Eskişehir kasabasında aile adları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (25), 141-152.
- Menekşe, M. (2019). Türk kültüründe kişi adları ve lakaplar: XIX. yüzyıl ortalarında Seyitgazi kasabasında kullanılan kişi adları ve lakaplar üzerine bir inceleme. *Journal of Turkish Research Institute*, (65), 303-331. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat4120>
- ÖGER, A. (2014). Avanos yöresinde lakaplar ve bir soyağacı örneği. A. Öger (Ed.) *Avanos Sempozyumu Bildirileri* içinde, (s. 33-46). Grafiker Ofset.
- Özkan, F. (2012). Dünya görüşü öğretisi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(1), 11-28.
- Özkan, N. (2016). Adlandırma yöntemi olarak lakaplar ve Büyükişla'daki örnekleri. *I. Uluslararası Bozok sempozyumu bildirileri kitabı* içinde (180-189). https://bozoksempozyumu.bozok.edu.tr/dosya/c_ilt3.pdf
- Parlak Kalkan, G. (2020). Dil bilimsel açıdan lakaplar: Kilis yöresi örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö8), 199-223. DOI: 10.29000/rumelide.824546.
- Sakaoğlu, S. (2001). *Türk ad bilimi I Giriş*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Segizbayeva, K. K. (2014). Kazak dili dünya görüşü bağlamında “bozkır” ve “pelin” konseptleri”. (çev. S. Uçar), O. Kozan (Ed.). *Kültürdilbilim: Temel kavramlar ve sorunlar* içinde (144-150). Gazi Kitabevi.
- Şahin, İ. (2011). Yeradilimi araştırmalarında mikrotoponiminin yeri, önemi ve araştırma yöntemi: Tırnak köyü (İçel/Gülнар) örneği. *Turkish Studies*. 6/1, 1807-1830.
- Şahin, İ. (2013). Türkiye yeradiliminde terim ve tür sınıflandırması sorunları. *Avrasya Terim Dergisi*, 1(1), 46-58.
- Şahin, İ. (2023). *Adbilim*. Pegem Akademi.

- Şakar, R. (2021). Onomastik ve Ruslarda kişiye ad verme gelenekleri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 374-397.
- Teliya, V. N. (1996). *Russkaya frazeologiya: Semantiçeskiy, pragmatiçeskiy i lingvokul'turoloğičeskiy aspekti*. Moskva: Yazıkı Russkoy Kul'turu.
- Tuğluk, M. E. & Özfidan, T. (2022). Batman ili köy ve bağılı yerleşim birimleri yer adları üzerine bir değerlendirmeye. *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, 16, 464-487. <https://doi.org/10.28981/hikmet.1084843>.
- Türk Dil Kurumu (2009). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. Multilingual Yayınları.
- Yaman, H. (2023). Adbilim ve kültürdilbilim bağlamında lakaplar üzerine bir araştırma: Tokat-Nebiköy örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(37), 123-141. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1401998>
- Yaman, S. & Yaman, H. (2024). Türk siyasi söyleminde lakaplar. *Folklor Akademi Dergisi*, 7(1), 450-464. <https://doi.org/10.55666/folklor.1441239>
- Yeşilöz, Z. (2013). Nevşehir lakaplarından derleme sözlüğüne katkılar. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 2(1), 22-27.
- Yılmaz, E. (2020). Türkmen kültüründe ad verme geleneği ve kişi adları. *Dil Araştırmaları*, 14(27), 211-246.
- Zaliznyak, A. A. (2002). Klyuçeviyeye idey Russkoy yazıkovoy kartını mira. *Otoçestvenniye zapiski*. 3 (4).

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: F.K., 79 yaşında, kadın, Sarılar, ilkokul mezunu, ev hanımı.
- KK-2: R.A., 76 yaşında, erkek, Sarılar, ilkokul mezunu, yurtdışında çalışan işçi emeklisi.
- KK-3: R.D., 79 yaşında, erkek, Sarılar, ilkokul terk, emekli.
- KK-4: B.P., 84 yaşında, erkek, Sarılar, okur yazar değildir, emekli.
- KK-5: R.Y., 26 yaşında, kadın, Sarılar, üniversite mezunu, öğretmen.
- KK-6: Y.B., 50 yaşında, erkek, Sarılar, ilkokul mezunu, çiftçi.
- KK-7: V. G., 49 yaşında, erkek, Sarılar, lise mezunu.
- KK-8: T.T., 62 yaşında, erkek, Sarılar, ilkokul mezunu, emekli.
- KK-9: Z.Ö., 39 yaşında, erkek, Sarılar, lise mezunu, serbest meslek.
- KK-10: S.B., 56 yaşında, erkek, Sarılar, ilkokul mezunu, çiftçi.
- KK-11: Z.P., 38 yaşında, kadın, Sarılar, lise mezunu, ev hanımı.
- KK-12: K.A., 19 doğumlu, kadın, Sarılar, ilkokul mezunu, ev hanımı.

İnternet Kaynakları

- Fibhaber. (t.y.). *Nevşehir'in gurbetçiler diyarı: Sarılar köyünü tanıyalım*. 25 Mayıs 2025 tarihinde <https://www.fibhaber.com/nevsehirin-gurbetçiler-diyari-sarilar-koyunu-taniyalim> adresinden erişildi.
- Kamudan. (t.y.). *İşte kapatılacak 559 belde*. 25 Mayıs 2025 tarihinde <https://web.archive.org/web/20181027073532/https://www.kamudan.com/belediyeler/iste-kapatilacak-559-belde-h6578.html> adresinden erişildi.
- Nufusune.com. (t.y.). *Nevşehir Avanos Sarılar Köy nüfusu*. 25 Mayıs 2025 tarihinde <https://web.archive.org/web/20190111224812/http://www.nufusune.com/25056-nevsehir-avanos-sarilar-koy-nufusu> adresinden erişildi.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Ayrı yazılan birleşik kelimeler*. 28 Haziran 2025 tarihinde <https://tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/ayri-yazilan-birlesik-kelimeler/> adresinden erişildi.